Як головний поліцай Буданова відав життя за євреїв

Надгробок Степана Дерев'янко

Західно-українське село Буданів (раніше містечко Будзанов), що на Тернопільщині, може похвалитися повним комплектом єврейських історичних пам'яток. А нещодавно, на додаток до традиційної тріади «синагога — єврейська забудова — кладовище» тут з'явився монумент відомому земляку, німецькомовному письменнику Сому (Соломону) Морґенштерну (1890 — 1976). До речі, звідси родом і засновник відомої акторської школи Лі Страсберг, серед учнів якого — Аль Пачіно, Мерлін Монро, Дастін Гоффман, Роберт де Ніро та ін.

В українській глибинці, зауважимо, пам'ятники єврейським культурним діячам — рідкість. Втім, як і українським (бюсти Шевченка до уваги не беремо).

Пам'ятник Соломону Морґенштерну

Лі Страсберг

Як з'ясував кореспондент «Хадашот», в Буданові є ще один унікальний і абсолютно несподіваний пам'ятник, який має пряме відношення до євреїв.

На старому християнському кладовищі між середньовічним замком і «Новим» єврейським некрополем (в Буданові зберігся і «Старий»), стоїть невеликий надгробок. Для цих місць цілком стандартний — обеліск з місцевого червоного піщаника з барельєфом у вигляді хреста. Епітафія, щоправда, спантеличує:

Тут спочиває Степан Дерев’янко… Провідник укр. поліції в Будзанові. Помер після коротких важких мук 22.XII.1941. Покійний загинув геройською смертю на стійці охорони порядку і законів…

Те, що пам'ятник начальнику поліції часів німецької окупації не знесли в радянські роки — вже примітно. Покійний явно користувався повагою земляків, оскільки місцеві не «злили» інформацію владі.

Тут зробимо невеликий відступ. Давно відомо, що генерали завжди готуються до минулої війни. І не тільки генерали.

Сьогодні всі ми мудрі по шкоді, але в 1941-му німецько-радянську війну більшість українців сприймало як аналог російсько-німецької війни 1914 — 1918 рр. Навіть на сході України багато хто чекав приходу дисциплінованих, ввічливих і культурних німців, які проженуть комуністів і наведуть порядок. Та що там українці, якщо навіть серед літніх євреїв міф про цивілізованих німців у 1918 році був вельми живучим.

Про Західну Україну, яка до 1918 року входила до складу Австро-Угорської імперії, годі вже й казати. Після аншлюсу Австрії багато хто на Галичині розглядали громадян Третього рейху майже як «своїх». До того ж до недавніх пір німці приходили сюди як союзники. Влітку 1917-го саме солдати кайзера допомогли вибити з Галичини російські війська, які встигли прославитися поргабуваннями, мародерством і безглуздими репресіями.

Панорама Буданова

Тому влітку 1941-го українське населення не вважало гітлерівців ворогами. Більш того, на першому етапі німецька окупація була набагато «м'якше» не тільки радянської, але іноді і польської (зрозуміло, на євреїв, на відміну від українців, це не поширювалося).

Чи дивно, що багато українців розглядали роботу в окупаційних органах влади як перший крок до відновлення української державності? Коли марність цих сподівань стала очевидною, деякі пішли в УПА, хтось був знищений нацистами.

Все вищесказане ні в якому разі не відбілює окупаційну поліцію. Її роль в наступних репресіях проти мирного населення, в Голокості та й в інших злочинах нацистів загальновідома і безперечна. Тому так важко сьогодні сприйняти події з перспективи літа 1941-го, коли німці тільки окупували Західну Україну.

Начальник поліції Степан Дерев'янко був одним з тих, хто хотів служити Україні і захищати інтереси жителів Будзаніва. А захищати було від кого — в окрузі промишляло чимало озброєних до зубів банд, які складалися як зі звичайних злочинців, так і з дезертирів.

Пам'ятник Степану Дерев'янко

Як розповів місцевий старожил Євген Баран, в кінці 1941 року керівники єврейської громади містечка звернулися до Дерев'янко з проханням про захист. До них дійшли чутки, що люмпени і злочинці з сусідніх сіл вирішили скористатися ставленням німців до євреїв і проявити ініціативу знизу (а заодно і пограбувати). Мовляв, нова влада не жидів не жалує, а отже, можна без остраху влаштувати погром і добряче поживитись.

Інформація підтвердилася. Невеликий підрозділ Будзанівської поліції на чолі зі Степаном Дерев'янко зустрів натовп погромників на мосту через Серет, у самого в'їзду в містечко. Зав'язалася перепалка, яка переросла в перестрілку. Зустрівши збройний опір, погромники одразу ж ретирувалися, і погром був відбитий. У цій сутичці Дерев'янко і був смертельно поранений.

Ви часто чули про поліцаїв, загиблих при захисті євреїв? Автор до цього — ні разу... Звичайно, євреїв Буданова це не врятувало — в листопаді 1942-го їх відправили в гетто Теребовлі, звідки незабаром частину депортували в табір смерті Белжець, а інших розстріляли. Втім, про це Степан Дерев'янко вже не дізнався...

Ось таку незвичайну історію зберігає скромний пам'ятник на старовинному буданівському кладовищі.

Дмитро Полюхович, спеціально для «Хадашот»